

AYOLLAR HUQUQLARI VA JAMIYATDAGI O'RNI

Kenjayev Zarmamat

Axborot texnologiyalari va menejment universiteti

Tarix kafedrası, dotsent

Aslonova Ruxshona Kamoliddinovna

Milliy g'oya, ma'naviyat asoslari va huquq ta'lim yo'nalishi

2-kurs talabasi

Annotatsiya: *Mazkur maqolada ayollar huquqlari va jamiyatdagi o'rni haqida keng qamrovli tahlil berilgan. Unda tarixiy jarayonlar, huquqiy asoslar, davlat siyosati, ijtimoiy islohotlar hamda ayollarning ta'lim, siyosat, sog'liqni saqlash va iqtisodiyot sohasidagi ishtiroki yoritilgan. Shuningdek, gender tengligi yo'lida olib borilayotgan chora-tadbirlar, mavjud muammolar va istiqbolli yo'nalishlar tahlil qilingan. Maqola ayollar huquqlarini kengaytirish jamiyat taraqqiyotiga xizmat qilishiga asoslangan.*

Kalit so'zlar: *ayollar huquqlari, gender tenglik, jamiyatdagi o'rni, ayol siyosatchi, ta'limdagi ayollar, O'zbekiston, gender stereotiplari, huquqiy islohotlar, gender siyosati, xotin-qizlar faolligi.*

Аннотация: *В этой статье научно-теоретически анализируются исторические корни современной концепции прав человека. Освещается неразрывная связь идеи прав человека с древними цивилизациями, религиозными учениями, средневековыми правовыми актами и философскими воззрениями эпохи европейского просвещения. Раскрывается также роль международно-правовых актов, в частности, Всемирной декларации прав человека, в становлении современной системы прав человека. Статья призвана осветить процесс становления прав человека как универсальности, исторической преемственности и общечеловеческой ценности.*

Ключевые слова: *права человека, естественное право, историческое развитие, древние цивилизации, религиозные учения, Великая хартия вольностей, эпоха Просвещения, общественный договор, правовое государство, Всеобщая декларация прав человека.*

Insoniyat taraqqiyoti, demokratik jamiyat va barqaror rivojlanishning ajralmas qismi bu — ayollar huquqlari va ularning ijtimoiy hayotdagi o'rnidir. Har qanday zamonaviy jamiyatning taraqqiyot darajasi, avvalo, undagi ayollar huquqlarining ta'minlanganlik darajasi bilan belgilanadi. Ayollar faqatgina ona, xotin yoki uy bekasi emas, balki siyosat, iqtisodiyot, fan, ta'lim, sog'liqni saqlash, madaniyat kabi barcha sohalarda faol ishtirok etuvchi kuchli ijtimoiy qatlamdir. Shu bois bugungi kunda ayollar huquqlarini himoya qilish, ularning jamiyatdagi rolini oshirish global va milliy darajadagi dolzarb masalaga aylangan. Tarixiy jihatdan olganda, ayollar ko'p asrlar davomida jamiyatda erkaklardan

pastroq ijtimoiy maqomga ega bo'lgan, ularning siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy huquqlari cheklangan. 20-asrning birinchi yarmidan boshlab ayollar huquqlari uchun kurash kuchaydi, bir qator davlatlarda ayollarga ovoz berish, ta'lim olish va ishlash huquqlari berildi. Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT) 1948-yilda qabul qilgan Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasida "erkak va ayollar teng huquqlidir" degan prinsip mustahkamlandi. Shu asosda turli davlatlarda, jumladan O'zbekiston Respublikasida ham ayollar huquqlarini ta'minlash bo'yicha qonuniy va amaliy mexanizmlar ishlab chiqilgan. Bugungi kunda O'zbekiston ayollar huquqlarini ta'minlash va ularning jamiyatdagi faolligini oshirish yo'lida keng ko'lamli islohotlarni amalga oshirmoqda. Jumladan, "Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to'g'risida"gi Qonun, "Xotin-qizlarni zo'ravonlikdan himoya qilish to'g'risida"gi Qonun qabul qilindi. Har bir davlat idorasi va muassasalarida ayollar masalalari bilan shug'ullanuvchi bo'limlar tashkil etildi.

Bundan tashqari, "Oila va xotin-qizlar qo'mitasi", "Ayollarni qo'llab-quvvatlash markazlari" kabi muassasalar ayollar huquqlari, salomatligi, huquqiy madaniyatini oshirish bilan shug'ullanmoqda. Bu kabi tashabbuslar orqali ayollarning nafaqat huquqlari himoya qilinmoqda, balki ularning jamiyatdagi ijtimoiy mavqei ham mustahkamlanmoqda. Ayollar bugungi kunda ta'lim tizimida ustun kuchga aylangan. O'zbekiston oliy o'quv yurtlarida o'qiyotgan talabalar tarkibida ayollar soni yildan-yilga ortmoqda. Ular nafaqat talabalar, balki ustozlar, olimlar, metodistlar sifatida ham faol ishtirok etmoqda. Fan, ta'lim va sog'liqni saqlash sohasida xotin-qizlarning hissasi beqiyosdir. Ayniqsa, pandemiya davrida ayol shifokorlar, hamshiralar va ijtimoiy xodimlar old qatorlarda xizmat qildi. Bu ularning ijtimoiy mas'uliyati va professionallik darajasining yuksakligini yana bir bor isbotladi. Siyosiy sohada ham ayollarning faolligi ortib bormoqda. Oliy Majlis palatalaridagi ayol deputatlar soni ortmoqda, viloyat, tuman kengashlarida ham ularning soni ko'paymoqda. 2023-yilgi

saylovlarda ayollar nomzodlarining faolligi ilgari kuzatilmagan darajada yuqori bo'ldi. Bu holat ayollarning nafaqat ovoz beruvchi, balki siyosiy qarorlar qabul qiluvchi subyekt sifatidagi o'rnini mustahkamlashga xizmat qilmoqda.

Biroq, ijobiy o'zgarishlarga qaramay, ayrim muammolar saqlanib qolmoqda.

Xususan, ayrim hududlarda gender stereotiplari, erta nikoh, majburiy mehnat, iqtisodiy mustaqillikning yetishmasligi kabi holatlar ayollarning to'laqonli rivojlanishiga to'sqinlik qilmoqda. Bu esa nafaqat ayollarning, balki butun jamiyatning taraqqiyotini sekinlashtiradi. Shu sababli davlat siyosati darajasida gender tenglikka asoslangan yondashuv, huquqiy va madaniy islohotlarni yanada chuqurlashtirish zarur.

Inson huquqlari Umumjahon Deklaratsiyasi tarixi va mohiyati inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi Birlashgan Millatlar Tashkilotining Inson huquqlari bo'yicha maxsus komissiyasi tomonidan ishlab chiqilgan va 1948-yilda qabul qilingan. Deklaratsiya 30 moddadan iborat bo'lib, unda quyidagi asosiy tamoyillar mavjud: 1. Insonning barchasi erkin va qadr-qimmatga ega bo'lishi. 2. Irq, rang, jins, til, din, siyosiy e'tiqod yoki boshqa

holatlarga qarab kamsitilmaslik. 3. Hayot, erkinlik va shaxsiy xavfsizlik huquqi. 4. Ta'lim olish, mehnat qilish va siyosiy hamda ijtimoiy ishtirok etish huquqlari. Deklaratsiya huquqiy majburiyat yuklamasi-da, u global miqyosda inson huquqlarini himoya qilish bo'yicha standart sifatida qabul qilindi. Shu sababdan, ko'plab xalqaro shartnomalar va konstitutsiyalarda uning prinsiplari aks ettirilgan.

Inson huquqlari umumjahon Deklaratsiyasining inson huquqlarini himoya qilishdagi roli Global standart sifatida IHUD barcha davlatlar va jamiyatlar uchun inson huquqlarini himoya qilishning minimal standartlarini belgilaydi. Bu standartlar: Shaxsning erkinligi va qadr-qimmatini tan olish, Kamsitilmaslik prinsipi, Hayot, erkinlik va shaxsiy xavfsizlikni kafolatlash kabi asosiy huquqlarni o'z ichiga oladi. Shu tariqa, deklaratsiya butun dunyo bo'ylab universal me'yor vazifasini bajaradi. Huquqiy asos yaratish 1. Deklaratsiya ko'plab xalqaro va milliy huquqiy hujjatlarning asosiy tamoyillarini belgilaydi. Masalan: 2. Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro shartnoma (1966), 3. Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to'g'risidagi xalqaro shartnoma (1966), ular IHUDning prinsiplariga tayangan holda ishlab chiqilgan. Shuningdek, ko'plab davlatlarning konstitutsiyalari va qonunlarida IHUDning prinsiplari aks etgan. Jamiyatni uyg'otish va ma'naviy ta'sir 1. Deklaratsiya inson huquqlarini hurmat qilishga oid madaniyat va ijtimoiy ongni rivojlantiradi. 2. Fuqarolarga huquqlari va erkinliklarini anglash imkonini beradi, 3. Inson huquqlarini buzish holatlarini tan olish va unga qarshi kurashishga yordam beradi, 4. Demokratik jamiyatlar va barqarorlikni rivojlantiradi.

Xulosa qilib aytganda, ayollar huquqlari va jamiyatdagi o'rni masalasi — bu inson huquqlari, barqaror taraqqiyot va ijtimoiy adolatning kalitidir. Ayol kuchli bo'lsa, oila barqaror, jamiyat rivojlangan, davlat esa mustahkam bo'ladi. Shu bois, har bir jamiyat ayollarning imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish, ularni rag'batlantirish va teng huquqlar asosida qarorlar qabul qilish jarayoniga jalb etishga intilishi kerak. Bu nafaqat ayollarga nisbatan adolat, balki jamiyatning kelajagiga kiritilgan eng muhim investitsiyadir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. BMT Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi (1948).
2. O'zbekiston Respublikasi "Xotin-qizlarni zo'ravonlikdan himoya qilish to'g'risida"gi Qonuni, 2019-yil.
3. UN Women (2023). Gender Equality and Women's Empowerment Global Report.
4. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi statistik ma'lumotlari (2024).
5. Karimova, D. (2022). O'zbekistonda gender siyosati va xotin-qizlar faolligi. Toshkent: "Adolat" nashriyoti.
6. World Economic Forum (2023). Global Gender Gap Report.
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2022–2026 yillarda gender tenglik strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni.
8. "Oil va jamiyat" jurnali, 2024-yil 3-son.

9. Nomozov, Xurshid (2024). JAMIYATDA INTERNET-MAKON KONTENTLARI TA'SIRIDA SODIR BO 'LAYOTGAN NEGATIV IJTIMOYILASHUV SHAKLLARI. TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G 'OYALAR, 1(2), 52-58.

10. Nomozov Xurshid Shavkat o'g'li. "YOSHLARNING IJTIMOYILASHUVIDA INTERNET TARMOQLARINING O'RNI." *Ilm fan taraqqiyotida raqamli iqtisodiyot va zamonaviy ta'limning o'rni hamda rivojlanish omillari* 5.2 (2025): 27-31.

11. Nomozov, Xurshid (2024). JAMIYATDA INTERNET-MAKON KONTENTLARI TA'SIRIDA SODIR BO 'LAYOTGAN NEGATIV IJTIMOYILASHUV SHAKLLARI. TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G 'OYALAR, 1(2), 52-58.

12. NOMOZOV XURSHID SHAVKAT O'G'LI. "INTERNET-MAKON MOHIYATI, GENEZISI VA ZAMONAVIY TARKIBI." *TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G 'OYALAR* 1.2 (2024): 48-51.

13. NOMOZOV XURSHID SHAVKAT O'G'LI "AXBOROT XURUJINING O'SMIRLAR HAYOTIGA TA'SIRI." *QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI* (2023): 1285-1287.

14. Nomozov, Xurshid. "JAMIYAT IJTIMOYILASHUVIDA INSTITUTLARI O'RNI VA INTERNET-MAKONNING UNDAGI O 'RNI." *ANALYSIS OF MODERN SCIENCE AND INNOVATION* 1.2 (2024): 83-88.

15. Nomozov, Xurshid. "OMMAVIY AXBOROT VOSITALARINING IJTIMOY FUNKSIYASI." *TAMADDUN NURI JURNALI* 1.64 (2025): 253-255.

16. Номозов, Х. "ИНТЕРНЕТ-МАКОН ТАЪСИРИДА СОДИР БЎЛАЁТГАН НЕГАТИВ ИЖТИМОЙЛАШУВ ШАКЛЛАРИ." *Философия и право* 26.3 (2023): 232-235.

17. Nomozov, Xurshid. "INTERNET-MAKON MOHIYATI, GENEZISI VA ZAMONAVIY TARKIBI." *Farg'ona davlat universiteti*, (3) (2023): 67-67.

18. Nomozov Xurshid. "AXBOROT XURUJI VA OGOHLIK TUSHUNCHASI MAZMUN-MOHIYATI." *CONFERENCE OF ADVANCE SCIENCE & EMERGING TECHNOLOGIES*. Vol. 1. No. 7. 2026.

19. Nomozov Xurshid. "AXBOROT JAMIYATI: SHAKLLANISH VA RIVOJLANISH MUAMMOLARI;(FALSAFIY TAHLIL QILISH)." *CONFERENCE OF ADVANCE SCIENCE & EMERGING TECHNOLOGIES*. Vol. 1. No. 7. 2026.

9. Ruziboev Dilshod A'Zam. "TOURISM POWER OF UZBEKISTAN." *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences* 1.5 (2021): 215-222.

10. Ro'ziboyev, Dilshod. "QASHQADARYO VOHASIDA QORAKO 'LCHILIKKA BO 'LGAN E'TIBOR." *TAMADDUN NURI JURNALI* 9.60 (2024).

11. Ro'Ziboyev, Dilshod A'Zam O. "QASHQADARYO VILOYATIDA CHORVACHILIKNING IQTISODIY HAYOTDAGI O 'RNI VA SOVET

HOKIMIYATINING CHORVA OZUQASI SIYOSATI." Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences 2.11 (2022): 1008-1016.

12. Рўзибоев, Дилшод Абзам Ўғли. "XX АСРНИНГ БИРИНЧИ ЯРМИГАЧА БЎЛГАН ДАВРДА ЎЗБЕКИСТОНДА ЧОРВАЧИЛИКНИНГ АҲВОЛИ." Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences 2.3 (2022): 943-952.

13. Ruziboev Dilshod A'Zam. "TOURISM POWER OF UZBEKISTAN." Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences 1.5 (2021): 215-222.

14. Niyazov Sobirjon. "EKOESTETIK TAFAKKURNING GNOSEOLOGIK JIHATI VA PRAKSIOLOGIK QIYMATI." SHOKH LIBRARY (2025).

15. Niyazov Sobirjon. "EKOESTETIK TAFAKKURNING NAZARIY JIHATLARI VA PRAKSIOLOGIK AHAMIYATI." TA'LIM, TARBIYA VA INNOVATSIYALAR JURNALI 1.5 (2025): 140-146.

16. Ниёзов, С. С. "Перспективы развития экотуризма в Узбекистане." Актуальные вопросы гуманитарных наук: теория, методика, практика. 2022.

17. Максадова, Мехринисо Сайхановна. "ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ АДАПТАЦИЯ МОЛОДОГО ПЕДАГОГА." Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов 5 (2018): 43-44.

18. Sayxonovna, Maksadova Mekhriniso. "PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF MODERN PRIMARY SCHOOL TEACHER PROFESSIONAL TRAINING." ASIA PACIFIC JOURNAL OF MARKETING & MANAGEMENT REVIEW ISSN: 2319-2836 Impact Factor: 8.071 11.04 (2022): 15-20.

19. Sayxonovna, M. M. (2022). PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF MODERN PRIMARY SCHOOL TEACHER PROFESSIONAL TRAINING. ASIA PACIFIC JOURNAL OF MARKETING & MANAGEMENT REVIEW ISSN: 2319-2836 Impact Factor: 8.071, 11(04), 15-20.

20. Maksadova, Mehriniso. "INTEGRATION OF YOUNG TEACHERS INTO THE PROFESSIONAL ENVIRONMENT." International Journal of Artificial Intelligence 1.2 (2025): 1117-1121.

21. Максадова, Мехринисо Сайхановна. "ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ СОВРЕМЕННОГО УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ." Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов 3 (2015): 105-108.

22. O'G'LI, ABDULLAYEV XURSHID MUXTOR, and KENJAYEV ZARMAMAT. "AXBOROTNING JAMIYATDAGI O 'RNI." Ilm fan taraqqiyotida raqamli iqtisodiyot va zamonaviy ta'limning o'rni hamda rivojlanish omillari 5.2 (2025): 32-34.

23. Kenjaev, Zarmamat. "POLITICAL CULTURE: THE BASIS OF STATE STABILITY AND WELL-BEING OF CITIZENS." НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ: СОХРАНЯЯ ПРОШЛОЕ, СОЗДАЁМ БУДУЩЕЕ. 2021.

24. Kenjaev, Zarmamat Tuymurodovich. "The issue of the formation the political culture of young people in the context of pluralism." *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal* 11.5 (2021): 822-825.

25. Kenjaev, Z. T. (2021). The issue of the formation the political culture of young people in the context of pluralism. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(5), 822-825.

26. Nurillayevich, Omonov Bahodir. "GLOBALLASHUV SHAROITIDA MA'NAVIY-MAFKURAVIY TAHDIDLARNING KUCHAYISHI VA UNGA QARSHI IMMUNITETNI SHAKLLANTIRISH ZARURIYATI." *Conferences*. Vol. 1. No. 3. 2025.

27. Nurillaevich, Omonov Bakhodir. "MANIFESTATIONS OF THE ANCIENT ECOLOGICAL WORLDVIEW." *CONFERENCE OF ADVANCE SCIENCE & EMERGING TECHNOLOGIES*. Vol. 1. No. 6. 2025.

28. Омонов, Баходир Нуриллаевич. "ФИЛОСОФСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОЙ СОЦИАЛЬНО-ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКИ." *International Journal American Journal of Modern World Sciences* 2.11 (2025): 61-73.

29. OMONOV, Baxodir. "ETNIK NIZOLARNING MARKAZIY OSIYO DAVLATLARI GEOSIYOSIY MUNOSABATLARIGA TA'SIRI." «*ACTA NUUZ*» 1.1.1 (2025): 164-166.